

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LIX, кн. 5, 2015 г.
Юбилейна научна конференция с международно участие
Традиции и предизвикателства пред аграрното образование, наука и бизнес
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LIX, book 5, 2015
Jubilee Scientific Conference with International Participation
Traditions and Challenges of Agricultural Education, Science and Business

DOI: 10.22620/sciworks.2015.05.045

СПА ТУРИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ – ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ SPA TOURISM IN BULGARIA – ORIGIN AND DEVELOPMENT

Славена Димитрова*, Иванка Лулчева
Slavena Dimitrova*, Ivanka Lulcheva

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

*E-mail: syd92@abv.bg

Abstract

Great wealth and the variety of mineral waters in Bulgaria is rapid implementation in recent years in SPA tourism. Effective use of SPA resources for the development of SPA tourism in the country contributes to upgrading traditional summer and winter holidays and for providing comprehensive travel service, attracting more affluent guests and overcoming seasonality in the sector with the opening of new jobs. Demand for SPA tourism in Bulgaria has increased 3 times in the last five years. SPA resorts are frequented mostly by tourists from Bulgaria and very few foreigners, unlike sea destinations. In currently Bulgarian SPA resorts are building new modern spa facilities, and existing ones are renovated. This creates great prospects for the development of SPA tourism.

Key words: SPA tourism, SPA destination, trends.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия туризмът се наложи като една от най-проспериращите индустрии в света. Прогнозата е, че туристическите потоци ще нарастват с още по-бързи темпове, особено тези, които са свързани с укрепване на здравето на хората. СПА туризмът, като част от здравния туризъм, се базира главно на принципа за предимството на профилактиката пред лечението.

Най-подходящи средства за профилактика са природните фактори, към които се числят и минералните води. SPA буквално означава „Sanus per Aqua” или „Здраве чрез вода”. СПА услугите са свързани с различни водни процедури, като водата може да бъде минерална, морска или изворна. Други услуги, които се включват в понятието СПА, са грижи за тялото и лицето, различни видове масаж, кални бани, ароматерапия, ползване на парна баня, сауна, контрастни бани и т.н. Всички тези приятни усещания по желание могат да бъдат придружени и от подходящо физическо натоварване.

СПА курортите в България имат най-дълга история. Траките, които населявали българските земи, издигат в култ изворните води. Курортното дело се заражда на базата на тракийската медицина, утвърдена като природолечебна. Древните гърци също използват широко българските минерални води и ги боготворят, което личи по изсечените от тях монети. Край минералните извори се строят плавни басейни; използва се балнеолечението. През римската епоха (I–VII в.) балнеологичните курорти са на почит, което е свързано с грижите за укрепването на физическата мощ на легионите. Дават се първите класификации на минералните води. Римляните благоустрояват местностите около лечебните извори.

През Средновековието минералните води се използват предимно за хигиенни нужди. Засиленият интерес към балнеолечението през XX век привлича от самото начало чуждестранни туристи. В днешно време България продължава да притежава хидротермични ресурси, уникални по своето съдържание и известни със своите лечебни свойства.

Климатът е здравословен и има лечебен ефект в определени региони от страната. Разнообразната почивка, топлото море, свежата зеленина и планинският въздух, в комбинация с различни лечебни процедури, оказват благоприятно влияние върху много заболявания.

България изобилства от разнообразни по физико-химичен състав минерални води. Хидротермалните находища са около 250, а изворите и сондажите в тях – над 900. Натрупан е значителен научно-практически опит в лечението и профилактиката на широк кръг заболявания. В СПА курортите понастоящем се изграждат нови съвременни балнеологични бази, а съществуващите се реновират. Това създава големи перспективи за развитието на СПА туризма.

Целта на статията да се проследи възникването и развитието на СПА туризма в България и да се изведат условията и предпоставките, а също така и пречките за неговото развитие. Изяснена е същността на СПА туризма, видовете СПА услуги, анализирани са ресурсите за неговото развитие в България.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

В процеса на изследване са използвани ситуативен анализ, описание, сравнителен анализ, както и SWOT анализ. Анализът и оценката на съществуващите условия за развитие на СПА туризма в страната се осъществява чрез SWOT анализ, извеждат се силните и слабите страни, а също така възможностите и заплахите, които стоят пред устойчивото развитие на СПА туризма в България.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Използването на термалните извори на територията на България се крие далеч във времето. Нито едно направление на медицината не притежава толкова стара и дълга история. Здравните центрове са разположени в някои от най-живописните места на България. Едно от

основните преимущества на България пред останалите дестинации за СПА туризъм е неизчерпаемото ѝ богатство от минерални извори.

Лечебни води с различни свойства бликат на територията на цялата страна, а близо до тях още от римско време са били обособени балнеолечебници.

Днес модерни СПА хотели, неотстъпващи с нищо пред западноевропейските конкуренти, може да се открият и в най-отдалечените кътчета на България.

По смисъла на Закона за туризма в България (2015) СПА център е "самостоятелен или изграден към място за настаняване център, намиращ се в градска или курортна среда, в който се прилагат разнообразни процедури, програми и ритуали, включващи използването на вода – минерална, изворна и друга, разрешена от закона, и/или лечебна кал и/или морска вода и/или други естествени природни фактори, чрез прилагане на класически и нетрадиционни терапевтични методи на въздействие, целящи антистрес, релакс и психо-физическо възстановяване, както и насочени към красотата на човешкото тяло.

В СПА зоната има минимум: вътрешен и/или външен басейн или СПА капсула, а бюти зоната има минимум два кабинета с хидромасажни процедури, турска баня или парна баня, сауна или инфрачервена кабина, зала за релакс".

Според Vasileva (2012) "От една страна, СПА изпълнява функцията на генерализиращо определение, поясняващо, че характерът на неговия носител е свързан с използването на води (добити от естествени природни източници или по изкуствен път, които могат да притежават терапевтични свойства, но последното не е задължително условие), прилагани с цел ориентирано към здравето въздействие върху човешкия организъм".

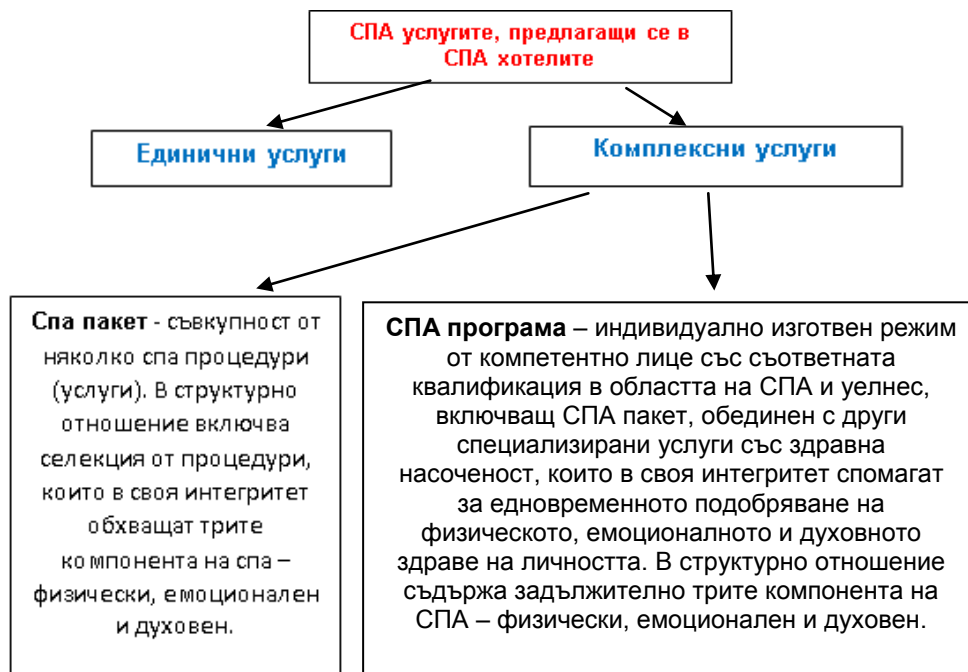
Днес „с термина СПА човек обединява всички онези процедури, които водят до преодоляване на стреса“ (Stamov, Nikovska, 2011). СПА е ново решение, насочено към потребностите на хората да се грижат за физическото и психическото си здраве, за своята жизненост, външен вид, дълголетие и за начина, по който се чувстват всеки ден. Целта на СПА е да възобновява баланса на енергиите в тялото и по този начин да ни предпазва от болести.

В България СПА често се бърка с балнеология, тъй като в известна степен двете понятия се преплитат и застъпват частично.

Основната разлика между тях е, че СПА центровете се посещават от здрави хора с рекреационна и релаксираща цел, а балнеологията е лечение на определени заболявания по строго определени процедури и под контрола на медицински лица.

В никакъв случай обаче това не означава, че в СПА комплексите няма съоръжения и процедури с терапевтична цел.

В термина „СПА продукт“ съвременният човек поставя здравословни козметични процедури, релаксиращи терапии чрез вода, масажи и профилактика на кожата, тялото и ума и много други.

Фиг. 1. СПА услуги, предлагащи се в СПА хотел

Източник: Разработка на автора

В България има над 1600 извора, 500 от тях са лечебни, а 80% от тях са с доказани уникални лечебни качества. България притежава два пъти повече по количество минерални води в сравнение със световните минерални ресурси като цяло. Такова е положението и с калонаходищата ѝ. Страната притежава значителен курортно-туристически потенциал. Официално понастоящем работят 102 курорта.

Балнеолечебни курорти с национално значение са Баня, Велинград, Сандански, Старозагорски минерални бани, Нареченски бани, Сливен, Хасково, Кюстендил, Вършец, Павел Баня, Хисаря, Меричлери, Момин Проход и Костенец.

Под СПА дестинации (Закон за туризма, 2015) се разбират такива, в които има минерална вода и тя се използва за балнеолечебни цели. Освен това всяка дестинация е специализирана в лечението на различни заболявания според типа на водата, която тече в региона. В България има 25 СПА дестинации, в които има хидроминерални находища и комплекси за настаняване и почивка (Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България, 2014-2020, 214).

Повечето от тях са разположени в Югозападна България и по Черноморието в екологично чисти, незастроени райони. Освен най-

известните с минералните си извори Велинград (СПА столицата на България), Хисар и Девин в страната има и много други не толкова популярни, но много привлекателни СПА дестинации. Около София това са Кюстендил, Вършец, Баня (до Банско), Сепарева Баня, Берковица и Момин проход. Кюстендилската минерална вода е популярна с доброто си въздействие върху жени с гинекологични проблеми, при женски и мъжки стерилитет.

Водата във Вършец е 37°C, трапезна и ниско минерализирана, влияе добре върху нервната, сърдечно-съдовата система и при очни заболявания. В Ловешка област са прекрасните села Шипково и Чифлик с температура на водата до 38°C, която повлиява добре на проблеми с бъбреците и опорно-двигателната система.

Около Благоевград има няколко балнео-СПА курорта – Сандански, Добринище и Баня. Старозагорските минерални бани и Павел баня са с гореща, слабо минерализирана вода.

Лечението и профилактиката включват следните заболявания: на опорно-двигателния апарат, на периферната нервна система, гинекологични, бъбречно-урологични и стомашно-чревни. В долината на река Тунджа се намират и Сливенските минерални бани. Там водата е топла, но не гореща, и се препоръчва за хора с проблеми в храносмилателната система.

Сравнително непопулярна СПА дестинация е село Ракитово, което се намира на 12 км от Велинград. То е подходящо място за хора, страдащи от астма и белодробни заболявания.

В село Момин проход температурата на водата е 56°C. Има девет минерални извора и радиоактивност, втора в България след Нареченски бани, трета – в Европа, и 25-та – в света. Водата в Момин проход облекчава и лекува заболявания на дихателната, сърдечно-съдовата система и различни алергии. Нареченски бани пък е балнеологичен курорт с национално значение.

Минералните води са от няколко естествени и сондажни източника, като преобладаващата част от тях са с ниска температура (33°C), слабо минерализирани, бистри, безцветни, без мирис и с добри питейно-вкусови качества.

По Черноморието може да се посетят още няколко дестинации с лечебни минерални извори – Бургаски минерални бани, Албена, Поморие, известно и със своята лечебна кал, и Св. Св. Константин и Елена – най-старият черноморски курорт с минерални извори и балнеологично значение. Всички СПА дестинации в България са профилирани в лечението на различни заболявания, което се дължи на разнообразните по вид минерални води в страната.

В четирите основни СПА дестинации в България – Велинград, Девин, Сандански и Хисаря, има общо 52 хотела с минерална вода с обща леглова база от 4841 легла. Най-активният сезон за основните СПА курорти в България е летният. Като по-слаби месеци хотелиерите посочват януари, февруари и ноември.

Най-голяма запълняемост имат хотелите около националните празници, когато се събират повече от 2 почивни дни (по данни на НСИ, 2015). Данните също така показват и засилено присъствие на СПА туризма и СПА процедурите в интернет медийното пространство.

Многкратно са се увеличили медийните материали по тази тема, което кара все повече хора да се интересуват и възползват от тях.

Цените в СПА хотелите в България варират средно от 50 до 150 лева за двойна стая, като може да бъдат и по-високи, според удобствата, които хотелът предлага. Важно е и местоположението.

Най-ниска е цената в Шипково, Чифлик и Вършец, а най-скъпо – във Велинград, Старозагорски бани, Девин и морските курорти – Поморие, Св. Св. Константин и Елена и Златни пясъци. Хотелите и центровете в СПА дестинациите са подходящи за почивка през цялата година.

Най-голямо търсене на почивка във Велинград, като голям СПА център в България, има през месеците юли и август. Хотелиерите от Велинград определят като най-слаби месеците май и юни. Там туристите идват предимно от България (95%) и почиват за около седмица (между 5 и 7 дни), а когато се посещават от чужденци, те са най-често от Гърция, Русия и Великобритания и предпочитат да останат повече от седмица.

В Хисаря хотелиерите посочват като най-силен период от годината отново летните месеци и периодите, когато се събират повече от 3 почивни дни – национални празници, преди Коледа и след Нова година, 8 декември, Великден, 6 и 24 май. Туристите са на 100% българи и в повечето случаи остават между 1 и 3 дни, а през лятото – за около седмица.

В Девин силният сезон също е летният, а най-слабите месеци са ноември и февруари. Гостите отново са само от България и почиват средно около 5 дни, като почти всички включват уикендите, въпреки че цените тогава са по-високи.

В Сандански посочват като най-слаб сезон месеците непосредствено след Нова година, като през останалото време на годината се радват на отлична запълняемост от туристи, предимно от България, но и от Гърция, която е само на няколко часа път с кола. Там чужденците нощуват средно повече от 7 дни, а някои, които идват от Русия, дори цял месец. Българите остават между 3 и 5 дни.

В Шипково и Чифлик интересът е насочен най-вече към откритите минерални басейни, което също определя летния сезон като активен. Туристите там отново са предимно от България, най-често семейства с малки деца.

Анализът и оценката на съществуващите условия за развитие на СПА туризма в страната се извършва чрез SWOT анализ, извеждат се силните и слабите страни, а също така възможностите и заплахите, които стоят пред устойчивото развитие на СПА туризма в България. SWOT анализът е насочен към тези страни на СПА туризма, които се нуждаят от промяна.

Таблица 1. SWOT анализ на СПА туризма в България
Table 1. SWOT analysis of SPA tourism in Bulgaria

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> - Висока конкурентоспособност на природния потенциал (над 600 минерални водоизточника, както и находища на лечебна кал; - 102 курорта, от които 46 са балнеолечебни, 38 са планински климатични и 18 морски; - Климатът е здравословен и има лечебен ефект в определени региони от страната; - Наличие на модерни балнео и СПА хотели не само по Черноморието, но и във вътрешността на страната – Девин, Велинград, Хисар, Кюстендил, Сандански, Банско; - Утвърдени традиции в СПА туризма и балнеолечението. 	<ul style="list-style-type: none"> - Здравният туризъм у нас не е изведен като приоритет на държавната политика по туризъм; - България не присъства на европейската карта на здравните пътувания; - Недостатъчен брой квалифицирани медицински и туристически персонал; - Правната уредба, която има отношение към този вид туризъм, е недостатъчно развита, въпреки направените "актуализации" през последните две години; - Липсва стратегия за развитие на здравния туризъм; - Цената на минералната вода за лечебни нужди е много висока и това не стимулира развитието на този вид туризъм; - Липса на широка целева реклама в чужбина на балнео, СПА и уелнес продукта; - Липса на актуална статистическа и адекватна оперативна информация относно потребителите на продукта.
Възможности	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> - Разработването на програма и план за действие за развитие на здравния туризъм – балнеологичен, СПА и уелнес туризъм в Република България; - Създаването на възможности за многофункционално целогодишно използване на курортните територии с комплексно включване на ресурсите им; - Опазването и съхраняването на природните ресурси, провеждането на екологична политика за „здрава 	<ul style="list-style-type: none"> - Държавните структури все още не разбират интереса от развитието на СПА туризма; - Продължаващата рецесия и други кризисни явления могат да доведат до въздържане от почивка и пътувания; - Развитието на конкурентни СПА дестинации (Унгария, Турция, Чехия, Италия, Германия); - Непълноценното оползотворяване на природните и антропогенните ресурси;

<p>жизнена среда” като гаранция за оздравителните функции на курортно-туристическите територии;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Регламентирането на специфични изисквания към изграждането, обзавеждането и предлаганите туристически услуги в балнео, СПА и уелнес хотелите; - Въвеждането на стандарти за предлаганите туристически услуги в балнео, СПА и уелнес туризма; - Уреждането на дейностите и компетентностите на държавните органи и местните власти, свързани с най-ефективното използване на топлите и студените минерални води с доказани лечебни и стопански характеристики и качества за организиране на различни стопански дейности, в т.ч. за здравен туризъм; - Осигуряването на рационално използване на минералните лечебни води за укрепване и възстановяване на здравето на гражданите и повишаване на общественото благосъстояние; - Организирането на система от мероприятия за популяризиране и промотиране на хидротермалните ресурси на страната като обществено природно богатство и фактор за социално-икономическо развитие на зоните, богати с минерални води; - Насърчаването и създаването на предпоставки за защита, съхранение и подобряване на качествата на хидротермалния потенциал на страната с цел комплексно социално-икономическо развитие на зоната и в частност СПА туризма на тази територия; - Подобряването на механизмите на взаимодействие между институциите, имащи компетентност в областта на здравния туризъм; 	<ul style="list-style-type: none"> - Неприемането на своевременни мерки за прекратяване и преодоляване на последствията от презастрояването на курортните комплекси по Черноморието, балнеоложките и планинските курорти; - Отрицателното влияние на форсмажорни обстоятелства като природни бедствия, болести и терористични атаки; - Отрицателното влияние върху имиджа на страната и отблъскване на платежоспособни туристи вследствие на засилващата се тенденция и информация зад граница за преобладаващи посещения на нископлатежни туристи за традиционните видове туризъм; - Задълбочаващите се промени в климата и глобалното затопляне; - Неефективните, нецеленасочени или недостатъчни по мащаб маркетингови кампании на страната за превръщането ѝ в модерна СПА дестинация; - В работата на държавните институции липсва съгласуваност; - Лошото обслужване, съчетано с ниските цени като основен маркетингов инструмент, прави особено трудна промяната в имиджа на туристическата ни дестинация; - Ниската квалификация и липсата на основни познания за СПА туризма сред заетите в туристическия бранш и тези, които тепърва стартират собствен бизнес; - Загубата на пейзаж в резултат на неразумно планиране води до понижаване на качеството на туристическите продукти и ще
---	--

<p>- Насърчаването на работодателите в туризма да инвестират във формирането на нови професионални умения, в подготовката и квалификацията на кадрите в сферата на здравния туризъм;</p> <p>- Разработването и разпространението на информационни и на рекламни материали, провеждане и участие в семинари, кръгли маси, конференции, туристически изложения и други PR, рекламни и маркетингови кампании и др. инициативи, посветени на развитието на здравния туризъм</p>	<p>отблъсне истински платежоспособната клиентела</p>
---	--

Източник: Разработка на авторите
Source: Own research

От резултатите от извършения SWOT анализ можем да кажем, че при съвместни усилия на държавните структури, неправителствения сектор, общините и местните съвети по туризъм ще допринесат за цялостното изграждане на българския туристически продукт и утвърждаването на България като СПА дестинация. Въпреки че в момента съществуват значими проблеми, към 2019 г. страната ни може да се превърне в една от водещите дестинации в областта на СПА туризма сред държавите на Балканите и Източна Европа.

СПА туризмът търпи изключително бурно развитие, макар и със закъснение това се отнася и за България. Страната ни започва да се превръща в притегателен център за чуждестранни туристи, които търсят СПА услуги. Сред тях преобладават най-вече поданиците на Германия, Дания, Русия, Великобритания. Туристическият продукт СПА в днешно време е насочен предимно към потребители, които живеят на високи обороти и се нуждаят от ефикасно и бързо възстановяване, което не на всяка цена е свързано с лечебна вода, а по-скоро с комфорт, спокойствие, рекреация, подходящи масажи и други мануални терапии, козметични манипулации и балансирано хранене.

В световен мащаб търсенето на СПА с цел пътуване и ваканция се е повишило 2 пъти от 2004 г. насам, а в България е нараснало 3 пъти за последните 5 години. СПА услугите са се превърнали в лесен и достъпен метод за справяне със стреса и цялостно подобряване на душевното и физическото състояние. СПА философията разчита както на релаксиращите и лечебни процедури за тялото, така и на антистрес терапиите за успокоение на ума. С нарастващата популярност на СПА процедурите и релаксиращите и лечебни терапии се наблюдава и тенденцията на повишено предлагане и

съответно организиране на СПА почивки. Поради наличието на много минерални находища с над 800 вида минерална вода в почти изцяло незастроени дестинации в България, не е необичаен интересът на чужди и местни инвеститори именно към модерните СПА комплекси.

Лятото е СПА сезонът на България. Тъй като хотелите са подходящи за целогодишен престой обаче, те настаняват туристи и през зимата, като интересът се засилва около почивни дни и празници. СПА курортите са посещавани предимно от туристи от България и много малко чужденци, за разлика от морските дестинации. Това може би се дължи на неактивната реклама на балнеотуризма и СПА продукта извън граница. България все още не присъства активно на европейската карта на здравните пътувания. Липсата на актуални данни и статистическа информация за потребителя също забавя развитието на сектора.

ИЗВОДИ

1. С увеличаването на броя на потребителите на СПА туризъм се увеличава и нуждата от качество на предлагането. За да се поддържа адекватно равнище на пазарната динамика, българският СПА туризъм се нуждае от инвестиции за обновление на базата в хотелските комплекси. Страната притежава значителен курортно-туристически потенциал. Велинград, познат като СПА столицата на България, има най-много на брой и разнообразни по категория СПА хотели. Тази СПА дестинация се нарежда на първо място в страната и по хотели с помещения с минерална вода. Общата леглова база на по-големите СПА дестинации в България възлиза на около 4500 легла. Това обяснява до голяма степен запълването на капацитета на хотелите при забележителното развитие на СПА туризма, за сметка на други отрасли по време и след кризата. Търсенето надвишава многократно предлагането и макар цените да са значително по-високи от тези в стандартните хотели, не се забелязва отлив на туристи. Напротив, интересът и търсенето за СПА хотели нараства, в сравнение с изминали години.

2. СПА туризмът е един от основните туристически продукти на България, основен начин за усвояване на значителни ресурси: горещи, топли и студени минерални източници, лечебна кал и т.н., с които страната е изключително богата. Анализите показват, че интересът към СПА туризма в България постоянно нараства, който в значителна степен се обуславя от демографските тенденции.

3. От казаното дотук можем да заключим, че СПА туризмът в България е специфичен отрасъл с голямо бъдеще, който тепърва ще открива своите хоризонти на развитие. Проблемите са много, но и решенията не са малко, а в страната вече има предостатъчно условия за вземането на адекватни мерки по отношение на този отрасъл. Очакванията са, че с помощта на държавните органи и частните предприемачи той ще достигне необходимото конкурентно ниво, за да заеме своето място в икономиката на България и да се влеят свежи капитали в нея.

REFERENCES

Vasileva, M., 2012. Konceptualna ramka na SPA I welnes turizma v Bulgaria, avtoreferat.

Strategia za ustoichevo razvitie na turizma v Bulgaria, 2014-2020, Razdel zdraven turizam, 2014.

Stamov, St., K. Nikovska, 2011. Spezializirani vidove turizam, I chast, St. Zagora.

Zakon za turizma, 2015, dop. DV, br. 14 ot 20 fevuari.

